

Biblioteka Kraków
25 października 2018 roku

Latająca Biblioteka Pomysłów

Cykl spotkań warsztatowych dla bibliotekarzy o nowej literaturze dziecięcej i młodzieżowej

O książce obrazkowej i jej miejscu w księgozbiorach bibliotek publicznych

Powadzenie: dr Krystyna Rybicka

O relacjach pomiędzy tekstem a obrazem w książce

Przypomnienie poglądów Gottholda Ephraima Lessinga zawartych w rozprawie „Laokoon” (1766) o funkcjach przydzielonych sztuce:

- malarstwo – unieruchamia w czasie zaobserwowaną przez artystę przestrzeń zapisaną na bieżymie,
- literatura – porusza przestrzeń akcji w czasie, w liniowo zapisanym tekście, nie ma jednak możliwości objęcia wszystkich aspektów treści równocześnie.

Przełamanie odrębnych cech przestrzeni malarstwa i literatury oraz obrazowanie czwartego wymiaru – czasu – przynosi rewolucję w sztuce współczesnej.

Świat skomputeryzowany a książka obrazkowa

Cyfryzacja mediów wymusza na młodym pokoleniu nowe metody zdobywania wiedzy. Nie wystarczy już liniowy przebieg czytanej książki, niezbędne jest surfowanie po sieci, oko reaguje w różnych kierunkach, liczy się spostrzegawczość, inwencja. Książka, w której

zawierają się informacje połączone – na bazie słowa i obrazu, lub nawet tylko obrazu – okazują się być świetnym materiałem przygotowującym do funkcjonowania w nowoczesnej, skomputeryzowanej rzeczywistości. A takie warunki spełnia książka obrazkowa.

Cechy książki obrazkowej

Książka obrazkowa składa się z dwu sposobów przedstawiania, dwu reprezentacji – obrazów i słów – stanowiących jeden tekst kulturowy. Jest rodzajem sztuki narracji wizualnej, którą dookreślają słowa. Istotą tego gatunku są różne relacje obrazu i tekstu oraz praca tych dwu modalności na rzecz jakości książki obrazkowej pojmowanej jako całość.

Różnice pomiędzy książką ilustrowaną a obrazkową

Ilustracje są w książce dodatkiem, podporządkowują się tekstowi, w książce obrazkowej relacje są równoważne. Prezentacja książek z szatą graficzną wykonaną przez Jana Marcina Szancera (statyka, niezależność relacji pomiędzy tekstem i ilustracją), Bohdana Butenkę (dynamika kompozycji, przenikanie testu w przestrzeń ilustracji i odwrotnie), Aleksandrę i Daniela Mizielińskich (płynność przekazywania treści pomiędzy słowem a obrazem) pozwala różnice te wyraźnie zaobserwować i wyróżnić.

Definicje książki obrazkowej¹

Książka obrazkowa, jako forma sztuki opiera się na prezentacji współzależności obrazów i słów pokazywanych symultanicznie na rozkładówkach w trakcie przekładania kartek.

Jest bardziej wydarzeniem artystycznym, aniżeli typowym narzędziem edukacyjnym, obiektem utylitarnym. Komunikuje przez dwie oddzielne sieci znaków, których funkcją jest przedstawianie i narracja. Tekst pisany w tym układzie jest konwencjonalnie linearny, podczas gdy znaki obrazów takie nie są, dlatego nie ma prostej instrukcji ich czytania. Ale właśnie owo napięcie pomiędzy tymi dwoma funkcjami stwarza w książce obrazkowej wiele możliwości interakcji na linii słowo – obraz.

Edukacyjne zadania książki obrazkowej wynikają z potrzeby wprowadzenia dziecka w nowatorskie formy przekazu informacji, które nie odbywają się już za pomocą pisanego liniowo tekstu i komentarza obrazem, a sieci znaków prezentowanych za pośrednictwem nośników cyfrowych, możliwych do analizowania w dowolnej kolejności, a nawet równocześnie.

Nauka dziecka nowych, odmiennych sposobów absorbowania wiedzy wymaga łączenia kodu językowego z obrazem. Książka obrazkowa w sposób doskonały spełnia te warunki. Poza tym, okazało się, że płaskość kartki i statyczna budowa książki pozwalają dziecku łatwiej

¹ „Książka obrazkowa. Wprowadzenie”, red. Małgorzata Cackowska, Hanna Dymel-Trzebiatowska, Jerzy Szyłak. Fundacja Instytut Kultury Popularnej, Poznań 2017.

przyswajać wiedzę niż wirtualne aplikacje, które przez chwilę zapowiadały totalną rewolucję w sposobie nauczania najmłodszego pokolenia.

Najstynniejsze przykłady książki obrazkowej:

Heinrich Hoffmann „Der Struwwelpeter”, 1845 (polskie wydanie: „Złota różdżka, czyli bajki dla niegrzecznych dzieci”, Wydawnictwo Egmont, 2017)

Beatrix Potter „The Tale of Peter Rabbit”, 1901 (polskie wydanie: „Piotruś Królik”, Wydawnictwo Siedmioróg, 1991)

Jean de Brunhoff „Histoire de Babar”, 1931 (polskie wydanie: „Przygody małego słonia Babara”, Wydawnictwo Czarna Owieczka, 2012)

El Lissitzky „Pro dva kvadrata. Suprematicheskii skaz v 6-ti postroikakh”, 1922

Maurice Sendak „Where the Wild Things Are”, 1963 (polskie wydanie: „Tam, gdzie żyją dzikie stwory”, Wydawnictwo Dwie Siostry, 2014)

Rodzaje książek obrazkowych

Narracyjne książki obrazkowe

Współbrzmienie kodów obrazowego i językowego tworzy sekwencyjną całość. Brak któregoś z kodów powoduje, że sens staje się niezrozumiały, treść niekompletna. Słowa i obrazy dostarczają odmiennych bądź przeciwstawnych informacji (Maurice Sendak, Wolf Erlbruch).

Narracyjne książki obrazkowe pozbawione tekstu

Narracja wizualna wyłącznie obrazami. Oprócz głównej fabuły jest wiele wątków pobocznych, wchodzących ze sobą w interakcje, składającą się na całość przekazu. Posiada prateksty: tytuł, podpisy (Thé Tjong-Khing „Gdzie jest tort?”, „Wielki piknik”).

Książki wielosceniczne

Przykłady:

Rotraut Susanne Berner, seria „Ulica Czereśniowa”,

Aleksandra i Daniel Mizielińscy, seria „Mamoko”

Wczesnokonceptowe książki edukacyjne

Ułatwiają przyswajanie pojęć i idei. Dużą rolę odgrywa estetyka projektu graficznego w przekazie pierwszych obrazów czytelnikowi, w jego odkrywaniu obiektów przestrzennych na płaszczyźnie, w doświadczaniu układu i organizacji struktury tekstu i jego relacji z obrazem (alfabet, cyfry, pojęcia).

Książka obrazkowa jako obiekt estetyczny

Współbrzmienie wszystkich elementów książki obrazkowej: metody łączenia treści z szatą graficzną – kompozycja rozkładówek, proporcje, każdy element składowy od grzbietu, przez

okładkę, wyklejki, jakość papieru, tonację barwną – podkreślają jej walory estetyczne. Często jest książką autorską.

Książka obrazkowa stała się przedmiotem studiów akademickich w latach 80. XX wieku. W Polsce zaawansowane badania nad książką obrazkową prowadzi dr Małgorzata Cackowska (Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki, Zakład Filozofii Wychowania i Studiów Kulturowych) oraz prof. Jerzy Szytak (Uniwersytet Gdański, Instytut Badań nad Kulturą).

Wpływ rozwoju przemysłu poligraficznego na techniki ilustracyjne książek

Szata graficzna książki przygotowywana ręcznie (drzeworyt, staloryt, litografia, chromolitografia) pozostawia, mimo udziału maszyn, indywidualny ślad ręki artysty; ilustrację odczytuje się podobnie jak tekst, artysta prowadzi oko widza (w czasie).

XX wiek przynosi sitodruk, reprodukcję obrazu na bazie siatki, podobnie jak raster drukarski i ziarno fotograficzne. Technika niweluje indywidualność ręki artysty. Odbiorca ma podany obraz płaski, unieruchomiony w czasie i sam dokonuje wyboru, z którego miejsca rozpoczyna percepcję. Ruch uzyskuje w przestrzeni wirtualnej.

Podsumowanie

Wizualna, estetyczna i edukacyjna wartość książek obrazkowych odróżnia je i wymusza wręcz na bibliotekarzu wyodrębnienie ich spośród tradycyjnych książek ilustrowanych zainwentaryzowanych w księgozbiorach bibliotecznych. Otwiera możliwości tworzenia samodzielnej kolekcji, co być może w konsekwencji wpłynie na ustanowienie nowej sygnatury UKD pomiędzy sztuką (sygn. UKD-7) a literaturą (sygn. UKD – 8).

Wybrana bibliografia:

Arzipe Evelyn, Styles Morag „Children Reading Pictures. Interpreting visual texts”. Routledge Taylor & Francis Group, New York, London 2003.

Bader Barbara „American Picturebooks: From ‘Noah’s Ark’ to ‘The Beast Within’”. Macmillan, New York 1976.

Bougsiaa Hussein, Cackowska Małgorzata, Kopciewicz Lucyna, Nowicki Tomasz „Smartfon i tablet w dziecięcych rękach. Być dzieckiem, nastolatkiem i rodzicem w kulturze mobilnej”. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2016.

Cackowska Małgorzata „Współczesna książka obrazkowa – pojęcie, typologia, badania, teorie, konteksty, dyskursy”, [w]: „Książka obrazkowa. Wprowadzenie”, red. Małgorzata

Cackowska, Hanna Dymel-Trzebiatowska, Jerzy Szytak. Fundacja Instytut Kultury Popularnej, Poznań 2017.

Cackowska Małgorzata, Wincencjusz-Patyna Anita „Look! Polish Picturebook!”. Nadbałtyckie Centrum Kultury, Gdańsk 2016.

Cackowska Małgorzata „Książka obrazkowa”, [w:] „Encyklopedia dzieciństwa: pierwsza encyklopedia o dziecku i dzieciństwie”.

http://encyklopediadziecinstwa.pl/index.php?title=Książka_obrazkowa

Cackowska Małgorzata „Wzrastać radośnie w przedszkolnym i szkolnym kiczu. Pytania o współczesną alfabetyzację wizualną dzieci”, [w:] „(Anty)Edukacja wczesnoszkolna”, red. Dorota Klus-Stańska. Impuls, Kraków 2014.

Cackowska Małgorzata „O pojęciu i pojmowaniu książki obrazkowej na świecie i w Polsce”, [w:] „Przestrzenie teraźniejszości i ich społeczno-edukacyjne sensory”, red. Maria Szczepka-Pustkowska, Małgorzata Lewartowska-Zychowicz, Adela Kożyczkowska. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.

Cackowska Małgorzata „Czym jest książka obrazkowa? O pojmowaniu książki obrazkowej w Polsce - część I”, [w:] "Ryms" nr 5, 2009; część II, [w:] "Ryms" nr 6, 2009; część III, [w:] "Ryms" nr 8, 2009/2010. lub na portalu ryms: http://ryms.pl/arttykul_szczegoly/12/czym-jest-ksiazka-obrazkowa-o-pojmowaniu-ksiazki-obrazkowej-dla-dzieci-w-polsce-czesc-i-ii-iii.html.

Kiefer Barbara “What is a Picturebook, Anyway? The Evolution of Form and Substance Through the Postmodern Era and Beyond”, [w:] “Postmodern Picturebooks. Play, Parody, and Self-Referentiality”, red. Lawrence R. Sipe, Sylvia Pantaleo. Routledge Taylor & Francis Group, New York, London 2008

„Książka obrazkowa. Wprowadzenie”, red. Małgorzata Cackowska, Hanna Dymel-Trzebiatowska, Jerzy Szytak. Fundacja Instytut Kultury Popularnej, Poznań 2017.

Kümmerling-Meibauer Bettina „Emergent Literacy. Children’s Books from 0 to 3”. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia 2011.

Nikolajeva Maria, Scott Carole „How Picturebooks Work”. Routledge Taylor & Francis Group, New York, London 2006.

Nodelman Perry „Words about Pictures: The Narrative Art of Children's Picture Books”. University of Georgia Press, Athens 1988.

dr Krystyna Rybicka – historyczka sztuki, starsza kustosz, prowadzi Ośrodek Książki Obrazkowej (OKO) Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lublinie. Jurorka konkursu Książka Roku Polskiej Sekcji IBBY 2013–2015 i 2017–2018.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Projekt dofinansowany ze środków
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Organizatorzy: Wydawnictwo Dwie Siostry i Polska Sekcja IBBY

Patron: Lustro Biblioteki

© Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2018